

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

ТЕОРЕТИКО-ДЕФІНІТИВНА ЕКСПОЗИЦІЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

THEORETICAL AND DEFINITIVE EXHIBITION OF THE CATEGORY APPARATUS OF RESEARCH OF AGRICULTURAL SECTOR PROBLEMS

У статті розглянуто зміст і співвідношення сутнісно близьких аграрних дефініцій, які є основою наукових розвідок в аграрному секторі економіки. Обстоюється теза, що аграрний сектор – частина національної економіки, де здійснюється виробництво сільськогосподарської продукції та продуктів її первинної переробки. Зроблено висновок, що аграрний сектор охоплює аграрні відносини між його суб'єктами та певний технологічний спосіб виробництва, на якому вони базуються. Доведено, що у випадку дефініцій «аграрна галузь», «аграрна економіка» і «аграрна сфера», мова йде про різні підходи до трактування змісту «аграрного сектору». У першому випадку – це галузевий підхід, у другому – структурно-функціональний, у третьому – соціоекономічний. Дано визначення дефініцій «аграрна індустрія», «аграрний бізнес» та «аграрні відносини». Зроблено висновок, що необхідно розмежувати між собою аграрні, земельні і рентні відносини. Аграрні відносини є ширшою категорією і включають земельні відносини. Щодо рентних відносин, то вони є аграрними лише у тій частині, що стосується безпосередньо сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: аграрний сектор, аграрні відносини, сільське господарство, аграрний бізнес, аграрна індустрія, аграрна економіка, аграрна сфера.

дефініцій, которые являются основой научных исследований в аграрном секторе экономики. Отстаивается тезис, что аграрный сектор – часть национальной экономики, где осуществляется производство сельскохозяйственной продукции и продуктов ее первичной переработки. Сделан вывод, что аграрные отношения между его субъектами и определенный технологический способ производства, на котором они базируются. Доказано, что в случае дефиниций «аграрная отрасль», «аграрная экономика» и «аграрная сфера», речь идет о разных подходах к трактовке содержания «аграрного сектора». В первом случае – это отраслевой подход, во втором – структурно-функциональный, в третьем – социально-экономический. Даны определения дефиниций «аграрная индустрия», «аграрный бизнес» и «аграрные отношения». Сделан вывод, что необходимо разграничивать между собой аграрные, земельные и рентные отношения. Аграрные отношения являются более широкой категорией и включают земельные отношения. По поводу рентных отношений, то они являются аграрными только в той части, что касается непосредственно сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: аграрный сектор, аграрные отношения, сельское хозяйство, аграрный бизнес, аграрная индустрия, аграрная экономика, аграрная сфера.

УДК 338.43

<https://doi.org/10.32843/bses.65-1>

Шульга О.А.

д.е.н., доцент,
доцент філії кафедри менеджменту
та маркетингу
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку

Shulha OIha

State University of Intelligent Technologies
and Telecommunications

В статье рассмотрены содержание и соотношение по существу близких аграрных

The article considers the content and ratio of essentially similar agrarian definitions, which are the basis of scientific research in the agricultural sector of the economy. It is argued that the agricultural sector is part of the national economy, where the production of agricultural products and products of its primary processing. It is concluded that the agricultural sector covers the agricultural relations between its subjects and a certain technological method of production on which they are based. It is proved that in the case of the definitions «agricultural sector», «agricultural economy» and «agricultural sector», we are talking about different approaches to the interpretation of the content of the «agricultural sector». In the first case it is a sectoral approach, in the second – structural and functional, in the third – socio-economic. Definitions of «agrarian industry», «agrarian business» and «agrarian relations» are defined. The author proves that agrarian relations are a multifaceted system of interactions of economic entities in the agricultural sector of the economy on agricultural production, reproduction of socio-demographic and labor potential of society and restoration of ecological balance in agrobiocenoses taking into account the interests of peasants, their self-determination and self-determination. based on the existing system of land ownership relations. The effectiveness of these relations largely depends on the method of combining the direct producer with the means of production and the existing economic conditions. This interpretation of the category "agrarian relations" is proposed on the basis of four basic principles: first, it is based on the structure and functions of modern agrarian relations; secondly, it retains a decisive place in the system of agrarian relations of ownership of land and human capital; thirdly, it focuses on solving specific problems of modern agrarian relations, which take place at the present stage of development of the agrarian sphere of production in the world; fourthly, it takes into account the fact that the progressive development of the agricultural sector depends, first of all, on the development of the main productive force – the agricultural producer, its intellectualization and socialization.

Key words: agrarian sector, agrarian relations, agriculture, agrarian business, agrarian industry, agrarian economy, agrarian sphere.

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу вченими не приділялося належної уваги вивченню аграрного сектору та аграрних відносин, точніше вони не розглядали їх окремо як важливу складову економічних та суспільних відносин у тій частині, що стосується безпосередньо сіль-

ськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим розвиток теорії аграрних відносин був переважно складовою економічної науки та визначався основними етапами її розвитку, відображаючи найважливіші віхи еволюції її теоретико-методологічних засад. Відповідно до цього проблеми дослідження

трансформації аграрного сектору економіки наразі досліджуються вченими через призму становлення економічної науки.

Однак, для проведення вченими досліджень на одному термінологічному рівні, перед тим, як з'ясувати проблеми дослідження аграрного сектору та аграрних відносин, варто визначити діалектику цих понять та зміст і співвідношення сутнісно близьких до них аграрних дефініцій, які є основою наукових розвідок в аграрному секторі економіки. Насамперед, мова йде про зміст таких понять, як «аграрна галузь», «аграрний сектор», «аграрна економіка», «аграрна сфера», «аграрна індустрія», «аграрний бізнес» та «аграрні відносини».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку аграрного сектору економіки завжди у центрі уваги вчених і політиків. Основи теорії аграрних відносин були закладені у працях Ф. Кене, В. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. С. Мілля та ін. З'ясуванню різних аспектів проблемних питань розвитку аграрного сектору України та аналізу аграрної політики присвячені праці В. Андрійчука, П. Гайдуцького, І. Баланюка, О. Бородіної, В. Власова, М. Дем'яненка, О. Загурського, І. Кириленка, М. Кропивка, В. Месель-Веселяка, О. Могильного, Л. Молдаван, В. Осецького, О. Онищенко, О. Прутської, П. Саблука, О. Ходаківської, О. Шубравської, В. Юрчишина та ін. Водночас, вивченню сутності аграрних дефініцій на концептуальній основі виявлення і врахування причин кризового стану аграрного сектору економіки приділяється недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою дослідження є побудова теоретико-дефінітивної експозиції категоріального апарату дослідження проблем аграрного сектору та аграрних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі наводяться наступні визначення основних дефініцій аграрної науки. Так, М. Хорунжий [15, с. 7-8; 15, с. 113] дає наступні трактування:

1) сільське господарство – сфера матеріального виробництва, в якій вирішальними є природні чинники;

2) аграрний сектор – частина національної економіки, основним видом діяльності якої є сільськогосподарське виробництво;

3) агропродовольчий сектор – частина національної економіки, до складу якої входить аграрний сектор, переробні підприємства (продовольчого спрямування) та торгівля продовольчими товарами;

4) аграрна економіка – взаємопов'язаний організаційно-технологічний процес, що охоплює виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівлю, переробку і доведення кінцевої продукції до споживача;

5) аграрна сфера – обумовлена природна єдність аграрного виробництва, людського чинника та агроландшафту в межах певної території;

6) агробізнес – система економічних відносин, у якій (в умовах України) сільське господарство не посідає рівноправного місця.

Такої ж думки дотримуються В. Курило [7, с. 90], І. Цимбалюк, Л. Риковська [16, с. 14], які вважають, що «сільське господарство являє собою одну з головних галузей матеріального виробництва, об'єднуючи вирощування сільськогосподарських культур і розведення сільськогосподарських тварин із метою одержання продовольства й сировини для промисловості». Аграрний сектор економіки, на їхню думку, можна визначити «як сектор економіки держави, що охоплює всі суб'єкти господарської діяльності, незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, які виробляють сільськогосподарську продукцію й продукти її первинної переробки та пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації, що здійснюють розробку й реалізацію державної аграрної політики». А аграрну сферу, як ширше поняття, можна визначити «як аграрний сектор економіки держави у взаємозв'язку із соціальною інфраструктурою сільської місцевості» [16, с. 14].

На нашу думку, виходячи з того, що сектор економіки – це сукупність інституційних одиниць-резидентів, що мають схожі економічні цілі, функції і поведінку [17, с. 720], тлумачення «аграрного сектора» як системи агропромислового виробництва, є некоректним через різну специфіку виробництва у II та III сферах АПК. Водночас і трактування «аграрного сектора» як системи сільськогосподарського виробництва теж є дещо спрощеним. Тому, на нашу думку, аграрний сектор – частина національної економіки, де здійснюється виробництво сільськогосподарської продукції та продуктів її первинної переробки. Відповідно до цього, аграрний сектор є поняттям більш містким, й охоплює аграрні відносини між його суб'єктами та певний технологічний спосіб виробництва, на якому вони базуються.

Щодо дефініцій «аграрна галузь», «аграрна економіка» і «аграрна сфера», то тут мова йде про різні підходи до трактування змісту «аграрного сектору». У першому випадку – це галузевий підхід, відповідно до якого мова йде про сільське господарство; у другому – структурно-функціональний, де під економікою розуміється особлива сфера життя суспільства, що охоплює виробництво, розподіл, обмін та споживання сільськогосподарської продукції; у третьому – соціоекономічний, згідно з яким аграрна сфера – це єдність аграрного виробництва, людського чинника та агроландшафтів у межах певної території. Відповідно до вищесказаного цим дефініціям можна дати наступні визначення: аграрна галузь – це

виробництво сільськогосподарської продукції та сільськогосподарської сировини для промисловості; аграрна економіка – частина національної економіки, сфера поширення аграрної діяльності, що охоплює виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівлю, переробку та збут; аграрна сфера – аграрна діяльність, яка являє собою єдність аграрного виробництва, людського чинника та агроландшафтів у межах певної території.

Виходячи із аналізу сутності понять «індустрія» (промисловість із використанням машин) та «бізнес» (вид діяльності, пов'язаний, перш за все, із збутом продукції), їм можна дати наступні визначення: аграрна індустрія – сукупність організаційно-правових форм господарювання, в яких виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється індустріальними методами; аграрний бізнес – вид діяльності, пов'язаний із організацією виробництва сільгосппродукції, її збутом та торгівлею продовольчими товарами.

Виходячи з вищесказаного, представимо дефінітивну експозицію категоріального апарату дослідження аграрного сектору (табл. 1).

Щодо сутності економічної категорії «аграрні відносини», то тут варто зауважити, що на сьогодні серед вчених немає єдності у її трактуванні. Так, О. Філоненко з цього приводу пише: «одні вчені вважають, що аграрні відносини – одна із сторін виробничих відносин у різних суспільно-економічних формаціях, відносин з приводу використання землі та інших природних багатств. Інші вважають, що сутність аграрних відносин визначається власністю на землю, тобто аграрні відносини зводяться до рентних відносин. А третя група вчених дотримується точки зору, згідно якої аграрні відносини слід розглядати у широкому і вузькому розумінні. У вузькому розумінні, аграрні відносини – це власне земельні відносини, а у

широкому – це система відносин у сільському господарстві, його взаємозалежність від інших галузей агропромислового комплексу. Тобто аграрні відносини у широкому розумінні мають риси агропромислових відносин» [13, с. 4].

Таку ситуацію серед вчених щодо різного бачення сутності цієї категорії, на нашу думку, можна пояснити тим, що більшість із них, досліджуючи аграрні відносини, виходять з того, що розвиток останніх віддзеркалює окремі періоди розвитку суспільно-економічного життя, а тому, трактуючи сутність аграрних відносин, вони, перш за все, відображають «аграрну реальність», а не намагаються її пояснити, проникаючи у сутність цих відносин. Так, у докапіталістичну епоху аграрні відносини зводили до земельних відносин та пов'язували із формами землеволодіння і землекористування. У капіталістичну епоху їх почали пов'язувати з рентними відносинами та відносинами з приводу виробництва сільськогосподарської продукції. Таке бачення сутності аграрних відносин було пов'язано із відокремленням при капіталізмі землеволодіння від ведення землеробського господарства, яке призвело до того, що для однієї частини капіталістів земельна власність слугувала можливістю для раціоналізації розмірів своїх землеробських господарств відповідно до техніко-економічних умов ведення виробництва, а для іншої – джерелом рентного доходу.

В умовах переходу капіталізму вільної конкуренції до стадії монополістичного капіталізму, коли посилюлися процеси інтеграції сільського господарства з промисловим і банківським капіталом, аграрні відносини почали пов'язувати з відносинами агропромислової інтеграції. А вже при державно-монополістичному капіталізмі, коли посилювався вплив держави на перебіг економіч-

Таблиця 1

Дефінітивна експозиція категоріального апарату дослідження аграрного сектору

Дефініція	Змістове тлумачення
Сільське господарство	сфера матеріального виробництва, в якій вирішальними є природні чинники
Агропродовольчий сектор	частина національної економіки, до складу якої входить аграрний сектор, переробні підприємства (продовольчого спрямування) та торгівля продовольчими товарами
Аграрний сектор	частина національної економіки, де здійснюється виробництво сільськогосподарської продукції та продуктів її первинної переробки
Аграрна галузь	виробництво сільськогосподарської продукції та сільськогосподарської сировини для промисловості
Аграрна економіка	частина національної економіки, сфера поширення аграрної діяльності, що охоплює виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівлю, переробку та збут
Аграрна сфера	аграрна діяльність, яка являє собою єдність аграрного виробництва, людського чинника та агроландшафтів у межах певної території
Аграрна індустрія	сукупність організаційно-правових форм господарювання, в яких виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється індустріальними методами
Аграрний бізнес	вид діяльності, пов'язаний із організацією виробництва сільгосппродукції, її збутом та торгівлею продовольчими товарами

Джерело: розроблено автором на основі [12; 14; 15]

них процесів через інституційні чинники, почали звертати увагу на те, що аграрні відносини також пов'язані із політичними, соціальними, культурними та іншими відносинами, а успіх їх докорінної перебудови (трансформації) великою мірою залежить від психології селянина, традицій ведення господарювання тощо.

У сучасній науковій літературі наводяться наступні визначення аграрних відносин. М. Малиш, акцентуючи свою увагу на особливостях сільського господарства як галузі, пише, що «аграрні відносини – це особливості прояву в аграрному секторі закономірностей розвитку виробничих сил і економічних відносин» [10, с. 185]. Однак, на нашу думку, з такого визначення не зрозуміло, хто є суб'єктами цих відносин та з приводу чого вони складаються.

П. Веденічев вважає, що «аграрні відносини охоплюють соціально-економічні закономірності і шляхи розвитку сільського господарства, земельні відносини, класову боротьбу на селі» [3, с. 61]. О. Філоненко зазначає, що «аграрні відносини є особливою формою виробничих відносин, яка виникає у сільському господарстві у зв'язку з використанням землі як специфічного засобу праці» [13, с. 5]. Ю. Лопатинський пише, що «аграрні відносини – це особливий вид соціально-економічних відносин, які виникають з приводу володіння і використання землі та інших об'єктів власності, а також виробництва, розподілу і реалізації сільськогосподарської продукції і послуг» [8, с. 15].

Тобто, як бачимо, при трактуванні аграрних відносин досить часто має місце їх ототожнення із земельними та рентними відносинами. Однак, на нашу думку, необхідно розмежовувати між собою аграрні, земельні і рентні відносини. Звичайно, що специфіку аграрних відносин визначає те, що у сільському господарстві основним засобом виробництва є земля. Тому аграрні відносини, будучи ширшою категорією, включають земельні відносини. Проте потрібно брати до уваги той факт, що поза аграрною сферою земельні відносини (так само, як і рентні) існують самостійно, окремо від аграрних відносин, хоча їх взаємозв'язок і взаємовплив є очевидними. Тобто земельні відносини є основою аграрних відносин, проте вони не тотожні між собою. Так само не тотожними між собою є аграрні та рентні відносини, адже останні є аграрними лише у тій частині, що стосується безпосередньо сільськогосподарського виробництва.

Є. Майовець зазначає, що «аграрні відносини – це виробництво, розподіл та обмін сільськогосподарських продуктів на інші необхідні їм товари і послуги» [9, с. 5]. В економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного, аграрні відносини визначаються як «особливий вид економічних відносин у суспільстві між його членами, господарствами та державою з приводу привласнення різних об'єктів

власності, а також землеволодіння, землекористування, реалізації сільськогосподарської продукції та розподілу доходів господарств. Вони включають також рентні відносини, що виникають з приводу виробництва і розподілу чистого доходу між виробниками, власниками землі та державою» [4, с. 18].

Співзвучною з наведеними трактуваннями є позиція авторів С. Ковальчук та Л. Купінець, які, виходячи із специфіки сільськогосподарського виробництва та з того факту, що пріоритетною тенденцією розвитку аграрного сектору нині стала регіоналізація, пропонують наступне визначення аграрних відносин: «аграрні відносини – це особливий вид економічних відносин з приводу землеволодіння, землекористування, виробництва і реалізації якісної і безпечної сільськогосподарської продукції, розподілу доходів, які базуються на еколого-орієнтованому та інфраструктурному розвитку суспільного виробництва» [6, с. 35]. Особливість аграрних відносин полягає у тому, що вони становлять комплекс земельних, майнових, фінансових, організаційно-управлінських, трудових та екологічних відносин. Органічне поєднання цих відносин та взаємозв'язок між суб'єктами, їх цілісність визначають специфіку аграрних відносин. Ми погоджуємося зі вченими у тому, що аграрні відносини носять комплексний характер. Однак, не потрібно забувати про те, що аграрні відносини носять також спеціалізований та інтегрований характер. Спеціалізований характер аграрних відносин обумовлений особливостями виробництва у сільському господарстві, його сезонністю, використанням у виробництві живих організмів тощо, а інтегрований характер зумовлений взаємодією суб'єктів аграрних відносин з суб'єктами інших галузей АПК, різноманітністю суб'єктів аграрних відносин і форм власності, на яких базується їхня діяльність.

Однак є і такі вчені-економісти, які при розгляді аграрних відносин виходять з того, що останні є складовою не лише економічних, а й суспільних відносин, як більш ширшої категорії. Зокрема І. Плющ зазначає, що «аграрні відносини представляють собою сукупність виробничих, соціальних, культурно-моральних відносин між структурними формами в процесі використання, обміну та споживання продовольства, що визначається характером землеволодіння і землекористування» [11, с. 5]. На думку І. Баланюка, «аграрні відносини – це суспільні відносини з приводу політичного, правового, економічного, соціального й організаційного забезпечення переведення сільського господарства, з його серцевиною – землею, всього аграрного сектора економіки країни на прогресивні засади розвитку з врахуванням історичного досвіду формування українського суспільства та його стратегічних інтересів» [2, с. 70].

Погоджуючись з І. Баланюком у тому, що аграрні відносини – це суспільні відносини, водночас ми не поділяємо його думку з приводу того, що це «суспільні відносини з приводу ... забезпечення переведення сільського господарства...на прогресивні засади розвитку». Адже таке переведення є лише частиною аграрних відносин. До того ж аграрні відносини, як показує досвід деяких країн, можуть бути ефективними і без їх переведення до нового технологічного способу виробництва.

Аналізуючи вищенаведені визначення аграрних відносин, можна помітити, що дослідження зазначених відносин вчені проводять на різних рівнях (на мікро-, макро- і метарівні), а тому одні їх трактують як виробничі, другі – як економічні, а треті – як суспільні відносини. Щоправда, всі вони єдині у тому, що аграрні відносини – це земельні відносини та відносини з приводу сільськогосподарського виробництва з усім спектром суспільних відносин, пов'язаних з землеробством.

Зауважимо, що аграрні відносини мають місце на трьох рівнях: 1) аграрні відносини між економічними агентами всередині сільського господарства як особливої галузі економіки; 2) аграрні відносини у сфері міжгосподарських зв'язків сільського господарства з іншими галузями; 3) відносини суб'єктів аграрних відносин з державою, то аграрні відносини – це не лише виробничі відносини, але й економічні та суспільні відносини.

Саме тому найбільш повним і виваженим у цьому відношенні, на нашу думку, є визначення, яке дає Є. Кирилук, який пропонує трактувати аграрні відносини «як комплекс відносин аграрної сфери, що існують у взаємозв'язку з відповідними відносинами соціально-економічної системи (економічними, соціальними, культурними тощо) і включають відносини з приводу виробництва, розподілу, обміну, а також споживання в аграрному виробництві та відносини його безперервного відновлення. Відповідно до такого трактування сутності аграрних відносин їх структуру можна представити наступним чином: суспільні відносини в рамках конкретної соціально-економічної системи – економічні відносини – виробничі відносини» [5, с. 58].

Однак, якщо виходити з того, що економічна система не може довгий час залишатися незмінною, а аграрні відносини є складовою економічних та суспільних відносин, а ті мають свою структуру, то ці зміни не можуть не позначитися на складових цієї системи, у т. ч. і на аграрних відносинах. Тому, на нашу думку, у зв'язку із еволюційними і революційними змінами у різних типах економічних систем та з урахуванням мети аграрної політики у різних країнах світу на сучасній стадії цивілізаційного розвитку, визначення аграрних відносин вимагає уточнення і доповнення. Для цього з'ясуємо особливості, структуру та функції аграрних відносин

у сучасному суспільстві. Адже саме структура, як форма взаємозв'язку і взаємодії підсистем та їх складових, виражає сутність системи та визначає її функції.

У зв'язку з цим варто згадати про Концепцію багатофункціональності сільського господарства, представлену Організацією економічного співробітництва і розвитку у Глобальному звіті «Міжнародна оцінка сільськогосподарських знань, науки і технологій для цілей розвитку», який був прийнятий урядами 58 країн світу у Йоганнесбурзі (ПАР) у 2008 році [1]. Ця концепція відображає взаємозв'язок між роллю і функціями сільського господарства в економічній, соціальній та екологічній сферах і базується на визнанні сільського господарства специфічною сферою економічної діяльності, унікальною за різноманітними суспільними результатами, які вона може продукувати одночасно з виробництвом сільськогосподарської продукції. Адже у процесі сільськогосподарського виробництва створюються не лише продукти харчування, корми, волокна, декоративна і лікарська продукція, але й виробляються суспільні блага нетоварного характеру, такі як екологічні продукти, краси ландшафтів, культурна спадщина і т. ін.

Відповідно до вищесказаного аграрний сектор можна розглядати як систему, яка складається з трьох основних підсистем: економічної, соціальної і екологічної. Економічну складову представляє аграрне виробництво, соціальну – людський потенціал як рушій розвитку, екологічну – агроландшафти як територіальні соціально-природні комплекси.

Виходячи з принципу функціональності системного аналізу (відповідно до якого будь-яка структура тісно пов'язана із функцією системи та її частин), можна виділити такі функції аграрних відносин [2, с. 71–72]:

1) продовольчу (продукти харчування не можуть бути замінені чимось іншим, що забезпечувало б життєдіяльність людини);

2) демографічну (аграрні відносини здійснюють безпосередній і опосередкований вплив на систему відтворювальних процесів як на селі, так і в суспільстві);

3) соціального відродження села (відродження соціальної сфери села, культурних і духовних надбань селянства);

4) екологічну (забезпечення охорони та раціонального використання земель, збільшення обсягів виробництва екологічно чистої продукції тощо).

На нашу думку, виходячи із структури та функцій аграрних відносин, аграрні відносини – це багатоаспектна система взаємодій суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки з приводу виробництва сільськогосподарської продукції, відтворення соціально-демографічного та трудового потенціалу суспільства і відновлення

екологічної рівноваги в агробіоценозах з урахуванням інтересів сільгоспвиробників, їх самовизначення і самореалізації, яка базується на існуючій системі відносин власності на землю. Ефективність цих відносин значною мірою залежить від способу поєднання безпосереднього виробника із засобами виробництва та існуючих умов господарювання.

Таке трактування категорії «аграрні відносини» пропонується на основі чотирьох вихідних засад: по-перше, воно виходить із врахування структури та функцій сучасних аграрних відносин; по-друге, зберігає у своїй основі визначальне місце у системі аграрних відносин власності на землю та людський капітал; по-третє, орієнтує на вирішення конкретних завдань сучасних аграрних відносин, які мають місце на нинішньому етапі розвитку аграрної сфери виробництва у світі; по-четверте, враховує той факт, що прогресивний розвиток аграрного сектору залежить, у першу чергу, від розвитку головної продуктивної сили – сільськогосподарського виробника, його інтелектуалізації і соціалізації.

Висновки з проведеного дослідження. У методології системного дослідження аграрного сектору економіки фундаментальною базою слід визнати теоретико-дефінітивну експозицію категоріального апарату, яку необхідно формувати шляхом змістовного наповнення логічної конструкції основних категорій дослідження проблем аграрного сектору економіки та їх розмежування. За авторським підходом, до сучасної теоретико-дефінітивної експозиції доцільно включити комплекс категорій з урахуванням їх змістовного трактування, а саме: аграрна галузь; аграрний сектор; аграрна економіка; аграрна сфера; аграрна індустрія; аграрний бізнес, аграрні відносини. Подальші розвідки у цьому напрямі будуть стосуватися дослідження ролі об'єднаних територіальних громад у розвитку земельних відносин на селі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Agriculture at a Crossroads. The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science, and Technology for Development (IAASTD): global report (ed. By Beverly D. McIntyre... [et al.], 2009. 606 p.
2. Баланюк І.Ф. Аграрні відносини: соціально-економічна суть і місце в системі суспільних відносин. *Економіка АПК*. 2000. № 8. С. 68–72.
3. Веденічев П.Ф. Аграрне питання. Київ : УРЕ, 1978. 178 с.
4. Економічна енциклопедія: [У трьох томах] / [За ред. Мочерний С.В.]. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
5. Кирилюк Є.М. Теоретико-методологічні аспекти системного аналізу сутності та структуризації аграрних відносин. *Вісник економічної науки України*. 2011. № 2. С. 54–60.

6. Ковальчук С.Я., Купінець Л.Є. Аграрні відносини в регіональних економічних системах. Одеса : ІПР ЕЕД НАН України, 2010. 212 с.

7. Курило В.І. Про зміст і співвідношення деяких аграрних дефініцій. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С. 87–92.

8. Лопатинський Ю.М. Інституціональна трансформація аграрного сектору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н. спец.: 08.07.02. Київ : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007. 36 с.

9. Майовець Є.Й. Теорія аграрних відносин. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 217 с.

10. Малыш М.Н. Оценка эффективности инвестиционных проектов в АПК. Санкт-Петербург, 2002. 185 с.

11. Плющ І.С. Напрями розвитку сучасних аграрних відносин. *Вісник аграрної науки*. 2001. № 3. С. 5–8.

12. Попова О. Агросфера: соціоекономічний зміст і засади сталого розвитку. *Економіка України*. 2012. № 5. С. 73–84.

13. Філоненко О.С. Аграрні відносини: зміст, розвиток, майбутнє. Київ : Урожай, 1996. 208 с.

14. Хорунжий М.Й. Аграрна політика. Київ : КНЕУ, 1998. 240 с.

15. Хорунжий М.Й. Аграрна політика: практикум для студентів магістерської програми. Київ : КНЕУ, 2012. 257 [7] с.

16. Цимбалюк І., Риковська Л. Теоретичний аналіз сутності та складників дефініції «аграрна сфера». *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. №4. С. 13–19.

17. Экономическая энциклопедия / гл. ред. Л.И. Абалкин. Москва : ОАО «Издательство» Экономика», 1999. 1055 с.

REFERENCES:

1. Agriculture at a Crossroads. The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science, and Technology for Development (IAASTD): global report (2009) (ed. By Beverly D. McIntyre).
2. Balanyuk I.F. (2000) Ahrarni vidnosyny: sotsialno-ekonomichna sut i mistse v systemi suspilnykh vidnosyn [Agrarian relations: socio-economic essence and place in the system of social relations]. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 68–72.
3. Vedenichev P.F. (1978). Ahrarne pytannya [Agrarian question]. Kyiv: URE. (in Ukrainian)
4. Ekonomichna entsyklopediya [Economic Encyclopedia] (2000) [U trokh tomakh] / [Za red. Mocherney S.V.]. Kyiv: Vydavnychyy tsentr «Akademiya». T. 1. (in Ukrainian)
5. Kyrylyuk Ye.M. (2011) Teoretyko-metodolohichni aspekty systemnoho analizu sutnosti ta strukturyzatsiyi ahrarnykh vidnosyn [Theoretical and methodological aspects of system analysis of the essence and structuring of agrarian relations]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy*, no. 2, pp. 54–60.
6. Kovalchuk S.Ya., Kupinets L.Ye. (2010) Ahrarni vidnosyny v rehionalnykh ekonomichnykh systemakh

[Agrarian relations in regional economic systems]. Odesa: IPR EED NAN Ukrayiny. (in Ukrainian)

7. Kurylo V.I. (2014) Pro зміst i spivvidnoshennya deyakykh ahrarnykh definitsiy [On the content and relationship of some agrarian definitions]. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 87–92.

8. Lopatynskyy Yu.M. (2007) Instytutsionalna transformatsiya ahrarnoho sektora [Institutional transformation of the agricultural sector] (PhD Thesis), Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrayiny.

9. Mayovets Ye.Y. (2005) Teoriya ahrarnykh vidnosyn [Theory of Agrarian Relation]. Kyiv: Tsentri navchalnoyi literatury. (in Ukrainian)

10. Malyshev M.N. (2002) Otsenka effektivnosti investitsionnykh proyektov v APK [Assessment of the effectiveness of investment projects in the agro-industrial complex]. Saint-Peterburg. (in Russian)

11. Plyushch I.S. (2001) Napryamy rozvytku suchasnykh ahrarnykh vidnosyn [Directions of development of modern agrarian relations]. *Visnyk ahrarnoyi nauky*, no. 3, pp. 5–8.

12. Popova O. (2012) Ahrosfera: sotsioekonomichnyy зміst i zasady staloho rozvytku [Agrosphere: socio-economic content and principles of sustainable development]. *Ekonomika Ukrayiny*, no. 5, pp. 73–84.

13. Filonenko O.S. (1996) Ahrarni vidnosyny: зміst, rozvytok, maybutnye [Agrarian relations: content, development, future]. Kyiv: Urozhay. (in Ukrainian)

14. Khorunzhyy M.Y. (1998) Ahrarna polityka [Agrarian policy]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)

15. Khorunzhyy M.Y. (2012) Ahrarna polityka [Agrarian policy]: praktykum dlya studentiv mahisterskoyi prohramy. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)

16. Tsymbalyuk I., Rykovska L. (2017) Teoretychnyy analiz sutnosti ta skladnykh definitsiyi «ahrarna sfera» [Theoretical analysis of the essence and components of the definition of «agricultural sphere»]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeyskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*, no. 4, pp. 13–19.

17. Abalkin L.I. (ed.) (1999) Ekonomicheskaya entsiklopediya [Economic Encyclopedia]. Moscow: OAO Izdatelstvo «Ekonomika». (in Russian)